

Π Ε Ρ Ι

Τ Η Σ Κ Α Τ Α Γ Ω Γ Η Σ

Τ Ω Ν Β Λ Α Χ Ω Ν

Τ ο υ **Ἄ ρ η Ν. Π ο υ λ ι α ν ο υ**
ἀ ν θ ρ ω π ο λ ο γ ο υ

(Ἀποκλειστικότητα
Συγχρόνων Θεμάτων)

Ὁ διακεκριμένος ἀνθρωπολόγος κ. Ἄ ρ η ς Π ο υ λ ι α ν ὅ ς, π ο ῦ χ ρ ὄ ν ι α τ ὴ ρ α ζ ε ῖ σ τ ὸ ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ὸ, ἔ γ ι ν ε γ ν ω σ τ ὸ ς σ τ ῆ ν Ἑ λ λ ᾶ δ α μ ἔ τ ῆ ν π ρ ω τ ὸ τ υ π ῆ ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ῆ τ ο υ ἔ ρ γ α σ ῖ α : « Ἡ π ρ ο ἔ λ ε υ σ η τ ῶ ν Ἑ λ λ ῆ ν ω ν ». Ἡ Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ Ἀ ν θ ρ ω π ο λ ο γ ι κ ῆ Ἑ τ α ι ρ ε ῖ α ἐ κ τ ι μ ὴ ν τ α ς ἀ ρ μ ὸ δ ι α τ ῆ ν σ η μ α ν τ ι κ ῆ π ρ ὸ σ φ ο ρ ᾶ τ ο υ σ τ ῆ ν ἔ ρ ε υ ν α τ ῆ ς Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς ἔ θ ν ο γ ἑ ν ἡ σ η ς τ ο ῦ ἀ π ἔ ν ε ι μ ε τ ὸ β ρ α β ε ῖ ο Ι. Κ Ο Υ Μ Α Ρ Η, ἀ ν α κ η ρ ῦ χ ν ο ν τ ᾶ ς τ ο ν τ α υ τ ὸ χ ρ ο ν α κ α ῖ ἐ π ἰ τ ῖ μ ο μ ἔ λ ο ς τ ῆ ς. Τ ᾶ « Σ ὺ γ χ ρ ο ν α Θ ἑ μ α τ α » μ ἔ ἰ δ ι α ῖ τ ε ρ η ἱ κ α ν ο π ὴ ῖ σ η δ η μ ο σ ι ε ῖ ο υ ν σ τ ὸ π α ρ ὸ ν τ ε ῦ χ ο ς τ ο υ ς τ ῆ μ ε λ ἑ τ ῆ : « Π ε ρ ῖ τ ῆ ς κ α τ α γ ω γ ῆ ς τ ῶ ν Β λ ᾶ χ ω ν », τ ῆ ν ὁ π ο ῖ α ν ὁ κ. Π ο υ λ ι α ν ὅ ς ἔ γ ρ α ψ ε κ α τ' ἀ π ο κ λ ε ῖ σ τ ι κ ὸ τ ῆ τ α γ ῖ ἀ ὑ τ ᾶ. Τ ὸ θ ἑ μ α τ ὸ π α ρ ο υ σ ι ᾶ ζ ε ῖ ἐ ξ α ἰ ρ ε τ ι κ ὸ κ α ῖ π λ α τ ῦ ἱ σ τ ο ρ ι κ ὸ κ' ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ὸ ἐ ν δ ι α φ ἑ ρ ο ν κ α ῖ β ρ ῖ σ κ ε τ α ῖ σ τ ὸ κ ἑ ν τ ρ ο τ ῆ ς Ε ὑ ρ ω π α ῖ κ ῆ ς ἔ ρ ε υ ν η τ ι κ ῆ ς ἐ π ι κ α ἰ ρ ὸ τ ῆ τ α ς κ α θ' ὅ σ ο ν μ ᾶ λ ῖ σ τ α π ο λ λ ο ῖ ἀ ν θ ρ ω π ο λ ὸ γ ο ῖ κ α ῖ ἱ σ τ ο ρ ι κ ο ῖ ἀ σ χ ο λ ο ῦ ν τ α ῖ μ' α ὑ τ ὸ σ ἔ ἀ ρ κ ε τ ἑ ς χ ὠ ρ ε ς.

Ἡ μελέτη αὐτή στηρίζεται σὲ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένα ποὺ συγκεντρώθηκαν τὸ 1958 στὴν Τασκένδη, ἀνάμεσα στοὺς πολιτικοὺς πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ «ρωμανόφωνοι» τῆς Μακεδονίας εἶναι κοινῶς γνωστοὶ στὴν Ἑλλάδα ὡς «Βλάχοι». Ἔτσι τοὺς ὀνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ἡ Ἄ ν ν α Κομνηνὴ, ὁ Κεδρηνός, ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κεκαυμένος κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ὀνομασία «Βλάχος» ἐννοοῦσαν κυρίως τὸν τσοπάνο - βοσκό. Ἀργότερα ἡ ὀνομασία «βλάχος» ἐπεκτείνεται στοὺς κατοίκους τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν μὲ σχετικὴ ὑποτιμητικὴ ἀπόχρωση. Οἱ Βλάχοι ζοῦν βασικὰ στὴν ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, στὸ τρίγωνο ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Μακεδονία, Ἀνατολικὴ Ἡπειρο

καὶ Βόρειο Θεσσαλία. Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία οἱ Βλάχοι ζοῦν κατὰ τὸ πλεῖστο στὸ νομὸ Κοζάνης, στὰ χωριὰ Σαμαρίνα, Ἀβδέλλα, Περιβόλι κ. ἄ. Στὴν Ἡπειρο ζοῦν στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, στὰ χωριὰ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν Ζαγοριῶν (Ἡλιοχώρι, Βουσοχώρι, Γρεβενίτι, Πάδες, Φλαμπουράρι, Πάδες, Παληοσέλι, Ἄρματα, Δίστρατο, Λαῖτσα, Βαβοῦσα κ. ἄ.), στὴν Ἀετομηλίτσα (Ντέντσικο), στὴ Γραμμούστα κ.ἄ. Στὴ Θεσσαλία οἱ Βλάχοι ζοῦν κάπου σὲ εἴκοσι χωριὰ τῆς κοιλάδας τῶν Τρικκάλων (Λειβάδι, Ἀλμυρός, Κουτσόχερο, Ζάβλιανα, Παληοσαμαρίνα, Δαμάσι, Γαρδίκι, Καρατζιόλι, Τύρναβο καὶ σ' ἄλλα σημεῖα).

Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν Βλάχων δὲν εἶναι γνωστός. Μερικοὶ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας ἀναφέρουν, ὅτι πρέπει νὰ ὑπερβαίνουν τὶς 70.000 μόνο στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Μὰ ἀκριβῆ στατιστικὰ στοιχεῖα μέχρι σήμερα δὲν ὑπάρχουν.

Οἱ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας προέρχονται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Μακεδονία. Τὰ χωριὰ τους ἀποτελοῦν μιὰ ἐνιαία ἀλυσίδα τῶν κατοικημένων σημείων στὶς κλιτύες τῆς Πίνδου.

Βλάχοι ζοῦν καὶ σ' ἄλλα σημεῖα τῆς Ἑλλάδας, ὅπως π.χ. στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, σὲ μερικοὺς νομοὺς τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα τῆς Θράκης. Οἱ Βλάχοι τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας ζοῦν στοὺς νομοὺς Πέλλης (στὰ χωριὰ τοῦ ὄρους Πάικο — Μεγάλα καὶ Μικρὰ Λειβάδια) καὶ Κιλκίς (στὰ χωριὰ Κάρπη, Κούπα, Σκοῤ, Περίκλεια, Λαγκαδᾶ, Ἀρχάγγελος — ἐπίσης στὶς κλιτύες τοῦ Πάικο).

Οἱ Βλάχοι τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ζοῦν κυρίως στὸν νομὸ Σερρῶν, στὰ χωριὰ Ἄνω καὶ Κάτω Πρώγια, Τζουμαγιά, Νέο Πετρίτσι (Βέτερνα) κ.ἄ. Ἡ ἱστορία τους πάρα πολὺ λίγο μελετήθηκε. Ἀπὸ παραδόσεις μαθαίνουμε, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πέλλης μετῴκησαν στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία ἀπ' τὰ χωριὰ Γράμμουστα, Λιανοτόπια καὶ Φούσια τῆς Ἀνατολικῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (πρῶτο ἡμισυ τοῦ 19ου αἰώνα) ἐνῶ ἄλλη ὁμάδα Βλάχων ἀπὸ τὸ χωριὸ Ἀβδέλλα (Δυτικὴ Μακεδονία) μετῴκησε ἐν μέρει στὰ χωριὰ τῶν Σερρῶν κατὰ

τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα. Οἱ Βλάχοι τοῦ Κιλκίς πού ζοῦν στὶς κλιτύες τοῦ βουνοῦ Πάικο, κοντὰ μὲ τοὺς Βλάχους τῆς Πέλλης, δὲν ἤρθαν ἀπὸ πουνθενά, ἀλλὰ εἶναι ντόπιοι κάτοικοι αὐτῶν τῶν χωριῶν. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὶς γλωσσικὲς τους διαφορὲς καὶ τὶς συνήθειες.

Στὴν πλειοψηφία τους οἱ Βλάχοι τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἡμινομάδες, σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς Σαρακατσάνους πού κάνουν ὀλότελα νομαδικὴ ζωὴ.¹ (Ὡς γνωστὸν οἱ Σαρακατσάνοι εἶναι νομάδες κυρίως στὸ νότιο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς. Τὸ ἐπάγγελματά τους βασικὰ εἶναι ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ ζωὴ τους θυμίζει τοὺς Βλάχους. Εἶναι ὅμως τελείως διαφορετικοὶ καὶ ἡ γλώσσα τους θυμίζει ἀρχαϊκὴ μορφή τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Μέχρι σήμερα οἱ Σαρακατσάνοι δὲν μελετήθηκαν μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐπιστήμης).¹ Ἡ κύρια ἀπασχόληση τῶν Βλάχων εἶναι τὰ πρόβατα καὶ ζοῦν κυρίως στὶς ὄρεινὲς περιοχὲς. Τὸ φθινόπωρο ὅμως μεταφέρονται μὲ τὰ κοπάδια τους καὶ μὲ ὅλο τὸ νοικοκυριό τους σὲ πιὸ ζεστὰ μέρη γιὰ ξεχειμώνισμα.

Στὰ χειμαδιὰ κατεβαίνουν περίπου τὸν Ὀκτώβρη, μὰ ὄχι πιὸ ἀργὰ ἀπὸ «Τ' Ἀη - Δημήτρι» καὶ ἐπιστρέφουν στὰ βουνὰ ξανά τὸ Μάη, ὅταν λιώνουν τὰ χιόνια καὶ ἀρχίζει νὰ π ρ α σ ι ν ῖ ζ ε ι ἢ γ ἦ. Μὰ καὶ ὅταν κατεβαίνουν στὰ χειμαδιὰ, τὰ ὄρεινὰ μέρη ποτὲ δὲν ἐρημώνουν τελείως. Ἀπὸ τὶς 350 οἰκογένειες π.χ. πού ζοῦν στὴν Ἀετομηλίτσα τοῦ Γράμμου οἱ 300 μεταφέρονται στὸ Καλαμάκι τῆς Ἀγινᾶς, στὴ Ροδιά (Μουσουλάρι), Λάρισσα, Ὀλυμπο, Ἐλασσώνα καὶ σ' ἄλλα σημεῖα τῆς Θεσσαλίας ἢ στὰ Γιαννιτσά, ἢ στὸ Σαράϊ τῆς Χερσονήσου Χαλκιδικῆς καὶ ἄλλες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας. Οἱ ὑπόλοιπες 50 οἰκογένειες ζοῦν ὀλόκληρο τὸ χρόνο στὸ χωριό, ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ τὴ λίγη κτηνοτροφία ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὴ γεωργία.

Ἀλλὰ καὶ στοὺς χειμερινοὺς τόπους (στὴ Θεσσαλία κ.ἄ.) οἱ Βλάχοι ἔφκιαξαν καινούρια χωριὰ, πού οἱ κάτοικοί τους πέρασαν πιά στὸν μόνιμο τρόπο

1. Ἀγ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσάνοι, τ. 1, Μέρος Α', Ἀθήνα 1957, σ. ΚΣ.

ζωής. Ίσως κάποτε στην ἀρχαιότητα, ἕνα μέρος ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας τὸ καλοκαίρι νὰ ἀνέβαινε σὲ πιὸ βόρεια μέρη (Ἡπειρο καὶ Μακεδονία) καὶ τὸ χειμῶνα γύριζε στὰ παλιὰ, γνωστὰ μέρη. Μιὰ τέτοια ὑπόθεση δὲν ἀντιφάσκει μὲ τὸ γεγονός ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῶν Βλάχων τῆς Θεσσαλίας προέρχεται ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἢ Ἡπείρου. Οἱ Βλάχοι π.χ. τῆς γενειᾶς τῶν Πατσουραίων, ἀπὸ τὸ χωριὸ Γράμμουστα, αὐτονομάζονται «Μοσχόβλαχοι», ἐπειδὴ θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους σὰν τοὺς πιὸ «καθαρόαιμους» Βλάχους σὲ σύγκριση μ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν στὶς νοτιότερες περιοχές.

Κατὰ τὸν 18 — 19 αἰῶνα στὴ Θεσσαλία **μ ε τ ὠ κ η σ α ν** καὶ Βλάχοι ἀπὸ τὴ Νότιο Ἀλβανία. Αὐτοὺς τοὺς λένε ἐπίσης «Ἀρβανιτοβλάχους», ἐπειδὴ ἀνάμεσά τους ἔχει διαδοθεῖ ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα. Ίσως οἱ δεσμοὶ τῶν Βλάχων τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀλβανίας νὰ εἶναι ἀκόμα πιὸ ἀρχαῖοι. Ὅπως διαπιστώσαμε ἢ πλειοψηφία τῶν Ἀρβανιτοβλάχων τῆς Θεσσαλίας διάγουν μόνιμο τρόπο ζωῆς. Ἀντίθετα οἱ Ἀρβανιτοβλάχοι τῆς Ἡπείρου εἶναι κι' αὐτοὶ ἡμινομάδες καὶ ὀνομάζονται «Σκηνίτες» ἢ «Φερτικοὶ» (Οἱ Βλάχοι, ἰδιαίτερα τῆς παλιᾶς γενειᾶς, ποὺ δὲν γνωρίζουν πολλές φορές τὸν τόπο τῆς γέννησής των καὶ γενικὰ τὴν καταγωγή των, αὐτονομάζονται ἐπίσης «Διαβάτες»). Οἱ Σκηνίτες τὴν ἀνοιξὴ νοικιάζουν βοσκοτόπια στὰ Ζαγόρια, στὴν Πάργα, στοὺς Φιλιάτες καὶ ἄλλοι στὴν Ἡπειρο, καὶ τὸν χειμῶνα κατεβαίνουν στὴν Ἡγουμενίτσα καὶ σ' ἄλλα πιὸ ζεστὰ μέρη τοῦ Ἰονίου Πελάγους.

Παράλληλα μ' αὐτοὺς τοὺς «φερτικούς» Βλάχους τῆς Ἡπείρου, οἱ κάτοικοι τῶν Ζαγοριῶν διάγουν ἀνεκαθεν μόνιμη ζωὴ ἢ ἔχουν κι' ἕνα μικρὸ ἀριθμὸ ζώων.

Μόνιμη ζωὴ διάγουν ἐπίσης οἱ Βλάχοι τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας (νομὸς Κιλκίς, στὰ χωριά τῶν κλιτύων τοῦ Πάϊκου). Σὰν ἐπιβεβαίωση τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ Βλάχοι παράλληλα μὲ τὴν κτηνοτροφία ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὴ γεωργία ἀναφέρουμε τὸ ἔξῃς γεγονός: κοντὰ στὸ χωριὸ Βασιλίτσα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀνάμεσα στὰ πεῦκα, φαίνονται καὶ

τώρα ἀκόμα ἐγκαταλειμμένοι τοῖχοι ποὺ φανερόνουν ὅτι κάποτε ἐκεῖ ὑπῆρχαν χωράφια. Ἡ ἡλικία τῶν πεύκων 300 - 400 χρονῶν, δείχνει πότε ἐγκαταλείφθησαν αὐτὰ τὰ χωράφια. Ἡ τάση γιὰ μόνιμη ζωὴ ποὺ παρατηρεῖται ἀνάμεσα στοὺς Βλάχους, τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἐφανίσθηκε ἀπὸ πολὺ παλιὰ. Οἱ Βλάχοι π.χ. τῆς Δεσκάτης (Ἐλασσώνα - Θεσσαλίας) περιῆλθαν στὸ μόνιμο τρόπο ζωῆς πάνω ἀπὸ 200 χρόνια.

Τὸν χειμῶνα οἱ Βλάχοι στὰ κεφαλόχωρια καὶ στὶς κωμοπόλεις ποὺ πηγαίνουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία, ἀσχολοῦνται καὶ μὲ ἄλλα ἐπαγγέλματα, προσωρινοῦ χαρακτῆρα. Ἔτσι, γίνονται ξυλοκόποι, ἀγωγιάτες ἢ καὶ βόσκουν τὰ ζῶα ἄλλων νοικοκυραίων.

Πολλοὶ Βλάχοι εἶναι μόνιμοι κάτοικοι πόλεων. Οἱ Βλάχοι τῶν πόλεων τῆς Νάουσας, Βέρροιας καὶ τῆς περιοχῆς τους, ὀνομάζονται «Φαρσερῶτες». Μερικοὶ θεωροῦν, ὅτι αὐτὴ ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξη Φάρσαλα (περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας ἀπ' ὅπου προέρχονται). Οἱ κάτοικοι τῆς Γράμμουστας (Ἡπείρου) πιστεύουν, ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Γιουγκοσλαβικῆς πόλης Βιτώλια (Μοναστήρι) **μ ε τ ὠ κ η σ α ν** ἀπὸ τὴ Γράμμουστα κατὰ τὸ 1820 - 1830.

Πολλὲς οἰκογένειες Βλάχων ζοῦν στὰ κοντινὰ ἑλληνικὰ καὶ σλαυόφωνα χωριά. Στὰ **Β ε ρ ὠ ν ι α** τῶν Σερρῶν, π.χ. ἀπὸ τὶς 300 οἰκογένειες Ἑλλήνων, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ χωριό, οἱ 35 εἶναι βλάχικες. Στὴ Σλίμνιτσα Καστοριάς ποὺ ἔχει περίπου 60 οἰκογένειες, οἱ μισὲς εἶναι «ρωμανόφωνες» καὶ οἱ ἄλλες μισὲς σλαυόφωνες. Σ' ἄλλα χωριά ὑπάρχουν ἀπὸ 3 - 10 βλάχικες οἰκογένειες.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὴν Ἑλλάδα ζοῦσαν καὶ ἐκτουρκισμένοι Βλάχοι, μουσουλμάνοι, γνωστοὶ μὲ τ' ὄνομα «Μεγγλενίτες». Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἔγινε ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ περίπου 2000 οἰκογένειες Βλάχων ἀπὸ τὴ Νότια τῆς Καρατζόβας μετώκησαν στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (Τουρκία), καὶ μερικὲς δεκάδες οἰκογένειες στὰ **Β ι τ ὠ λ ι α**. (Τώρα στὴ Νότια ζοῦν μόνο μετανάστες Ἕλληνες τῆς Τραπεζούντας τῆς Μ. Ἀσίας).

Ἡ ὀνομασία «Μεγγλενίτης» δὲν περι-

ορίζεται μόνο στους Βλάχους, αλλά και στους άλλους κατοίκους τῆς κοιλάδας τῆς Καρατζόβας σλαυοφώνους και Ἑλληνες.

Ἀπ' ὅ,τι εἰπώθηκαν ὡς τώρα φαίνεται, ὅτι οἱ Βλάχοι ζοῦν σὲ διάφορα μέρη τῆς βόρειας καὶ κεντρικῆς Ἑλλάδας, ὅμως ποτὲ δὲν πέρασαν νοτίως τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ στὰ νησιά.

Στους Βλάχους ἐπικρατοῦν ἐνδογαμικὲς σχέσεις. Προτιμοῦν δηλαδή νὰ συνάπτουν γάμους μόνο μὲ Βλάχες. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀπὸ καιροῦ σὲ καιρὸ παραβιάζονταν ἰδιαίτερα στὴν περίοδο 1946 - 1950 (Ἐνδογαμικὲς σχέσεις παρατηροῦνται ἀνάμεσα στους σλαυοφώνους καὶ τοὺς Ἑλληνες ἐπίσης, ἰδιαίτερα τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν). Γενικὰ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα εἶχαν ἐπίδραση στὴ ζωὴ τῶν Βλάχων. Ἡ τάση γιὰ μόνιμη ζωὴ παρατηρήθηκε προπαντὸς κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἐνετάθη κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Β' καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτόν.

Οἱ Βλάχοι τῆς Ἑλλάδας εἶναι δίγλωσσοι. Παράλληλα μὲ τὰ «βλάχικα», πού κι' αὐτὰ ὑπέστησαν δυνατὴ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, μιλοῦν καὶ ἑλληνικά.

Οἱ κάτοικοι τῶν Ζαγοριῶν Ἠπείρου βεβαιώνουν, ὅτι μιᾶνε «κουτσοβλάχικα» καὶ ὄχι «ρουμανοβλάχικα». Σ' αὐτὴ τὴν γλώσσα μιᾶνε ὅλοι οἱ Βλάχοι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν Βλάχων τῆς Θεσσαλίας. Ἡ γλώσσα τῶν Ἀρβανιτοβλάχων τῆς Ἠπείρου, καὶ ἐν μέρει τῆς Θεσσαλίας, ὑπέστη τὴν ἐπίδραση τῆς ἀλβανικῆς. Αὐτοὶ οἱ Βλάχοι ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ προφέρουν τὸ γράμμα «ρ» καὶ τὸ ἀντικαθιστοῦν μὲ τὸ γράμμα «γ» ἢ «λ». Οἱ διάγοντες μόνιμο τρόπο ζωῆς Βλάχοι τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας (Κιλκίς) δέχθηκαν τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῆς σλαυικῆς γλώσσας τόσο ὥστε οἱ ἄλλοι Βλάχοι συχνὰ νὰ μὴν τοὺς κατανοοῦν. Αὐτοὶ οἱ Βλάχοι γνωρίζουν παράλληλα καὶ τὰ ἑλληνικά.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι τοὺς κατοίκους μερικῶν χωριῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, πού μιᾶνε μόνο ἑλληνικά, τοὺς ὀνομάζουν Βλάχους. Οἱ ἴδιοι ὅμως αὐτονομάζονται «κοπατσαραιῖοι» (Κοπατσαραιῖοι λέγονται οἱ Ἑλληνες τῆς περιοχῆς Βόϊο - Γρεβενά). Ἀνθρωπολογικὰ μοιάζουν πολὺ μὲ τοὺς Βλάχους. Αὐτοὶ ποτὲ δὲν μίλησαν βλάχικα τουλάχιστον ἀπ' ὅ,τι μπορέσαμε νὰ διαπιστώσουμε. Οὔτε μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς θεωρεῖ ἑλληνοποιημένους Βλάχους, μιὰ καὶ στὸ χωριὸ Σμίξη π.χ. ἡ γλώσσα τῶν Βλάχων ἄρχισε νὰ διαδίδεται μόλις τὶς τελευταῖες δεκαετίες. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἴμαστε μάρτυρες μερικῆς «ρωματοποίησης» ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Σὲ σχέση μὲ τὰ παραπάνω τίθεται τὸ ζήτημα κατὰ πόσον εἶχε δίκαιον ὁ μεγάλος σοβιετικὸς γλωσσολόγος Μ. Β. Σεργκιέβσκι πού ὑπεστήριξε ὅτι τὸ «κεντρικὸ καὶ τὸ Νότιο μέρος τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου γενικὰ δὲν ἐρωματοποιήθηκαν, γιατί σ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ στὴν Ἀνατολή, στὶς ἀσιατικὲς κατακτήσεις τῆς Ρώμης, διετηρεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, πού μόνο ἀργότερα ὑποχώρησε μπρὸς στὴν ἀραβικὴ καὶ τὴν Τούρκικη». Σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία του, τὶς διαλέκτους τῶν Βλάχων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀλβανίας, ὁ Μ. Β. Σεργκιέβσκι τὶς κατατάσσει στὴ ρουμανικὴ γλώσσα, καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν Βλάχων τοὺς ἀνεβάζει στὶς 300.000. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας διακρίνει σὰν ἰδιαιτέρη διαλεκτικὴ μονάδα «τὴν Μεγγλενικὴ διάλεκτο μερικῶν χωριῶν (γιὰ τὴν ἀκρίβεια) τοῦ βουνοῦ Νίντου, δυτικῶς ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ Βαρδάρη. (Ἀξιοῦ) στὴν Βόρειο Ἑλλάδα.» Ὅπως ἤδη σημειώσαμε οἱ Βλάχοι - μεγγλενίτες ἀπὸ καιρὸ ἔφυγαν ἀπ' αὐτὴ τὴν περιοχή. Ὅταν ὅμως ὁ Μ. Β. Σεργκιέβσκι μιλεῖ γιὰ ἰδιαιτέρη διάλεκτο «δυτικὰ τοῦ Βαρδάρη», ἔχει φαίνεται ὑπ' ὄψη του «ρωμανόφωνο» πληθυσμὸ πού ὑπέστη τὴν ἐπίδραση τῆς σλαυικῆς γλώσσας.

Τὰ ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα

Ἀνθρωπολογικὰ μελετήσαμε 211 Βλάχους τῆς Ἑλλάδας (109 ἄνδρες καὶ 102 γυναῖκες). Ὅλο τὸ ὕλικὸ πού συγκεντρώθηκε τὸ χωρίσαμε σὲ τρεῖς ομάδες,

ἀνάλογα τοῦ τόπου καταγωγῆς κάθε ἀτό-

1. Μ. Β. Σεργκιέβσκι: Βεγκένιε β Ρομάνσκογιε γιαζικοζνάνιε. Μοσκόβα, 1952 σ.24.
2. Στὸ ἴδιο σ. 34.

μου: στίς ομάδες τῆς Ἡπείρου, τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἡ τελευταία αὐτὴ ομάδα περιλαμβάνει τοὺς Βλάχους καὶ τῆς Βορείου Θεσσαλίας, μιὰ καὶ κατάγονται, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Μακεδονία.

Τέτοιος διαχωρισμὸς δικαιώθηκε ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ προέκυψαν. Ἐπὶ πλεόν τὸ ὕλικό τὸ ἐπεξεργασθήκαμε στατιστικὰ καὶ στὸ σύνολό του, δηλ. καὶ τίς 3 ομάδες μαζί. Τὴν ἀνθρωπολογικὴ μελέτη τὴν κάναμε χωρὶς καμμιά προκαταρκτικὴ ἐπιλογή. Ἡ καταχώρηση σὲ ομάδες γίνονταν μετὰ τὴν μελέτη ἀνάλογα τοῦ τόπου τῆς γέννησης. Τέτοια ὁργάνωση τῆς μελέτης ἐξάλειψε τουλάχιστο τὸν παράγοντα «ἐπιλογῆ» καὶ ἔτσι ἐμεγάλωσε ἡ ἀξία τοῦ παρατιθέμενου ὕλικου. Σ' ὅλες τίς περιπτώσεις μελετήσαμε τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι ἀνῆκαν σὲ μιὰ ομάδα. Τὸ ἀνθρωπολογικὸ ὕλικό συγκεντρώθηκε μὲ τὴν ἀναγνωρισμένη μεθοδολογία καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα ποὺ ἐπεξεργάσθηκε τὸ ἀνθρωπολογικὸ τμήμα τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐθνογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ. Στὸ πρόγραμμα περιλαμβάνονται 14 ἀνθρωπομετρικὰ καὶ 34 σωματοσκοπικὰ γνωρίσματα. Στὰ σωματοσκοπικὰ προσθέσαμε τὸ σχῆμα τοῦ ἰνίου τῆς κεφαλῆς. Αὐτὸ τὸ γνώρισμα ἀποδείχθηκε ἀρκετὰ ὠφέλιμο στὴ διάγνωση τῶν τύπων στίς συνδηῆκες τῆς Ἑλλάδας.¹

Ἡ προσδιοπίσθιος διάμετρος τῆς κεφαλῆς τῶν Βλάχων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (καὶ Βορείου Θεσσαλίας) εἶναι λίγο μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἴδια διάμετρο τοῦ γύρω πληθυσμοῦ. Αὐτὸ τὸ γνώρισμα στὴν ομάδα τῶν Βλάχων τῆς Ἡπείρου εἶναι λίγο μικρότερο ἀπ' ὅ,τι στὴν ομάδα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, δηλαδή εἶναι πλησιέστερο πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἡπείρου. Στὴν ομάδα τῶν Βλάχων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας αὐτὸ τὸ γνώρισμα εἶναι πλησιέστερο πρὸς τὸ μέσο ὄρο καὶ τῶν τριῶν συνολικὰ βλαχικῶν ομάδων.

Τὸ πλάτος τῆς κεφαλῆς μᾶς δίνει τὴν ἴδια κατανομὴ ὅ,τι καὶ ἡ προσδιοπίσθιος διάμετρος.

1. Πλήρη τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα καὶ πίνακες τοῦ ὕλικου αὐτοῦ δημοσιεύονται εἰς τὸ βιβλίον «Προέλευση τῶν Ἑλλήνων», Ἀθήνα, 1962.

Ὁ κεφαλικὸς δείκτης τῶν Βλάχων Θεσσαλίας - Δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι 81,9. Τῶν Βλάχων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας 82,5. Τῶν Βλάχων τῆς Ἡπείρου 84,8. Τῶν Βλάχων ὅλων συνολικὰ 83,2. Στίς ἀντίστοιχες ομάδες τῶν γυναικῶν ὁ κεφαλικὸς δείκτης εἶναι: 82,5 - 83,6 - 86,1 - 84,7. Τὸ ἴδιο γνώρισμα στοὺς Θρακιῶτες εἶναι 80,3. Στὴν Πελοπόννησο 81,6. Στὴν ὑπόλοιπο Θεσσαλία καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου 82. Στὴ Μακεδονία 83 καὶ στὴν Ἡπειρο 88. Τὸ ὕψος τῆς ρινοσφύρας ὅταν μετρηθεῖ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῶν ὀφρύων εἶναι, τόσο γιὰ τοὺς Βλάχους ὅσο καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῶν βορείων ἐπαρχιῶν (μὲ μοναδικὴ ἐξαίρεση τοὺς Ἡπειρώτες) λίγο μικρότερο ἀπ' ὅ,τι στίς νότιες καὶ νησιωτικὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας. Δὲν ὑπάρχει καμμιά διάκριση στὸ ρινικὸ δείκτη μεταξὺ τῶν Βλάχων καὶ Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας.

Οἱ διάμετροι τοῦ προσώπου μᾶς δίδουν τὴν ἴδια εἰκόνα ὅ,τι καὶ τὸ ρινικὸ ὕψος: περισσότερη ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν Βλάχων καὶ Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλίας, παρὰ μεταξὺ τῶν Βλάχων διαφόρων περιοχῶν. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἡπειρο.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ τελικοῦ τριχώματος στὸ στῆθος στοὺς Ἡπειρώτες καὶ στίς τρεῖς ομάδες Βλάχων τῆς Ἑλλάδας εἶναι μικρότερη ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀνάπτυξη στίς ὑπόλοιπες ομάδες τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς γενειάδας στίς ομάδες Βλάχων καὶ στοὺς Ἡπειρώτες εἶναι μέτρια.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρωματισμὸ (χρῶμα τριχῶν κεφαλῆς, χρῶμα ὀφθαλμῶν καὶ δέρματος) οἱ Βλάχοι ἔχουν σχεδὸν τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Ἕλληνες τῶν ἰδίων περιοχῶν. (Οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς Βοῖου - Γρεβενῶν ἔχουν τὸν ἴδιο χρωματισμὸ μὲ τοὺς Βλάχους τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας — ἀν' ὅχι ἀκόμα πιὸ ἀνοιχτόχρωμοι. Ἡ ομάδα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ πιὸ ἀνοιχτόχρωμη σὲ πανελλαδικὴ κλίμακα). Οἱ Βλάχοι τῆς Ἡπείρου εἶναι πολὺ πιὸ σκοτεινοῦ χρωματισμοῦ καὶ βρίσκονται πλησιέστερα μὲ τοὺς ὑπόλοιπους Ἕλληνες τῆς Ἡπείρου. Τὸ γενικὸ σχῆμα τῆς ρινοσφύρας καθὼς καὶ ἡ θέση τῆς αἰχμῆς καὶ τῆς βάσης τῶν ρωθῶνων δὲν ἐπιτρέπουν καμμιά διάκριση τῶν Βλάχων ἀπὸ τὸν

Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ πού τοὺς περιβάλλει. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ ὀμάδα τῆς Ἡπειροῦ, πού ὅπως ἀναφέραμε εἶναι καί πιδ σκοτεινοῦ χρωματισμοῦ σὲ ἑλλαδικὴ κλίμακα.

Καὶ οἱ τρεῖς ὀμάδες τῶν Βλάχων χαρακτηρίζονται ἀπὸ στενοπροσωπίαν καὶ ἑλαφρὰν ἑξόγκωσιν τῶν ζυγωματικῶν. Ἐνα ἑλάχιστο ποσοστὸ μεσοπροσωπίας καὶ περισσότερο ἀπὸ ἑλαφρῆς ἑξόγκωσης τῶν ζυγωματικῶν παρατηρεῖται σὲ ὄλες τὶς ἑθνογραφικὲς ὀμάδες τῆς Βορείου Ἑλλάδας, τόσο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὅσο καὶ μεταξὺ τῶν σλαυοφώνων καὶ ρωμανοφώνων. Ὁ «ἐπίκανθος» (μογγολικὴ πτυχὴ) δὲν συναντᾶται.

Σημειώθηκαν δυὸ περιπτώσεις ἐπικάνθου στὴν Μακεδονία ὄχι ὅμως μεταξὺ τῶν Βλάχων. Ἡ παρουσία ἑστὼ καὶ ἑλάχιστου ποσοστοῦ μογγολικῆς πτυχῆς στὴν Βόρεια Ἑλλάδα, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἑλαφρὰ μεσοπροσωπία δείχνει τὸ ὑπόλειμμα μογγολοειδοῦς «περάσματος» πού μόλις διακρίνεται. Ἡ διαβεβαίωση ὅτι αὐτὸ τὸ «πέραςμα» συνδέεται μὲ τὴν ἀφίξη τῶν Βλάχων δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἀπὸ τὸ συγκεντρωμένο ὑλικό. Ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Βλάχοι μπορεῖ νὰ εἶναι πρόγονοι τῶν Πετсенέγων ἢ γενικὰ μογγολοειδῶν φυλῶν,¹ δὲν εἶναι σωστή.

Τὸ πολὺ στρογγυλὸ ἰνίον πού συναντᾶται στοὺς Βλάχους λαϊκὰ λέγεται «τσούκα» σ' ἀντίθεση ἀπὸ τὴν πλατυνία πού συναντᾶται στὸν πληθυσμὸ τῆς Ἡπειροῦ.

Τὰ στοιχεῖα πού παρατέθηκαν καὶ γιὰ τὶς τρεῖς ὀμάδες τῶν Βλάχων, σὲ γενικὲς γραμμὲς χαρακτηρίζουν καὶ τὸν μέσο συνολικὰ τύπο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας. Οἱ ποικιλίες ὅμως μιᾶς σειρᾶς γνωρισμάτων δίνουν σοβαρὲς διακυμάνσεις. Τέτοιες εἶναι οἱ ποικιλίες τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ δέρματος, τοῦ κεφαλικοῦ δείκτη, τοῦ ἕψους τῆς ρινοῦς, τοῦ ἕψους τοῦ σώματος κ.ἄ. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ σύμπλεγμα τῶν γνωρισμάτων μπορεῖ νὰ διακριθῶν ποικιλίες, πού μορφολογικὰ λίγο ξεχωρίζονται ἀνάμεσά τους, παράλληλα ὅμως εἶναι χαρακτηριστικὲς γιὰ καθορισμένους γεωγραφικοὺς τύπους. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ διαχωρισμὸ ἢ πλειοψηφία τῶν Βλάχων ἀ-

νήκει στὸν δυτικο - μακεδονικὸ (ἢ Βορειοπινδικὸ) τύπο, καὶ ἐν μέρει στὸν Ἡπειρωτικὸ (Δειναρικὸ) καὶ Κεντρονότιο Ἑλλαδικό. Ἡ γεωγραφικὴ μέθοδος ἀνάλυσης, πού ἐφαρμόσαμε μᾶς ἔδωσε πολὺ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Λαμβάνοντας ὅμως ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι περιοχὴ τῆς Ἑλλάδας, ὅπου διασταυρώθηκαν διάφορα φυλετικὰ στοιχεῖα, γιὰ περισσότερο ἀκριβῆ καθορισμὸ τῆς φυλετικῆς σύνθεσης αὐτῆς τῆς περιοχῆς χρησιμοποιήσαμε καὶ ἄλλη μέθοδο ἑσωμαδικῆς ἀνάλυσης, τὴν μέθοδο «καθορισμοῦ τῶν ἀτομικῶν φυλετικῶν τύπων».² Ἐν καὶ αὐτὴ ἡ μέθοδος δὲν εἶναι πάντοτε ἢ περισσότερο ἀντικειμενικὴ, χρησιμοποιήθηκε μόνο ὡς συμπληρωματικὴ στὸν διαχωρισμὸ τῶν τύπων τῶν Ἑλλήνων, σλαυοφώνων καὶ ρωμανοφώνων τῆς Μακεδονίας. Ἐτσι, ἐκτὸς τῶν τύπων τοὺς ὁποίους διακρίναμε μὲ τὴν συμπληρωματικὴ μέθοδο διακρίνονται ἀκόμη δύο τύποι: ὁ βόρειος καὶ ὁ κεντρικοευρωπαϊκός. Τὸ ποσοστὸν τοῦ πρώτου κυμαίνεται ἀπὸ 4 - 6 τοῖς ἑκατὸν περίπου, καὶ τοῦ δευτέρου ἀπὸ 25 - 35% κατὰ προσέγγιση.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένα, πού ἐκθέσαμε μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας Βορείου Θεσσαλίας καὶ μερικῶς τῆς Ἀνατολικῆς Ἡπειροῦ (Ἀετομιλίτσα κ.ἄ.) σχηματίζουν ἕναν τύπο, ὁ ὁποῖος σχεδὸν δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὸν τύπο τῶν Ἑλλήνων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς Βόϊο - Γρεβενά), καὶ κατὰ ἕνα σχετικὰ μικρὸ βαθμὸ ὁμοιάζει καὶ μὲ τοὺς σλαυοφώνους. Αὐτὸς ὁ τύπος (Δυτικο - μακεδονικός) εἶναι ὁ πιδ ἀνοιχτόχρωμος τύπος τῆς Ἑλλάδας, καὶ ἑλαφρὰ ὑποβραχυκεφαλικός. Οἱ Βλάχοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἡπειροῦ (Ζαγορίων, Δωδώνης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων) εἶναι ἀνθρωπολογικὰ πλησιέστεροι πρὸς τὸν Ἡπειρωτικὸ (Δειναρικὸ) τύπο καὶ τὸν Κεντροελλαδικό, πού εἶναι περισσότερο σκούρου χρωματισμοῦ. Συμπεραίνει λοιπὸν κανεὶς ὅτι σ' αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς Ἑλλάδας ἔχουμε διασταύρωση τοῦ αὐτόχθονα πληθυσμοῦ μὲ πιδ βόρεια στοι-

1. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἑλευθερουδάκη, Ἀθῆναι 1929, Τ. 1. σ. 330.

2. Α.Ι. Γιάρχο: Ο νεκατόριχ μετόνταχ ρασόβοβο ἀναλύζα. Ἀνθρωπολόγικ. Ζουρνάλ No 3 Μοσκβά 1934 σ. 61.

χειά, από την Κεντρική Ευρώπη. Αυτό αφορά σε πρώτη σειρά τους Έλληνες της περιοχής Βόιο - Γρεβενά, στον ίδιο βαθμό τους Βλάχους και σε λιγότερο τους σλαυόφωνους. Όπως δείχνει η γεωγραφική διαφοροποίηση των γνωρισμάτων αυτή η διασταύρωση παρουσιάζεται ως επίστρωμα στον ντόπιον πληθυσμό. Αυτό το επίστρωμα σ' ένα βαθμό διακόπτει την συνέχεια των τύπων της Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας, αλλά όμως δεν αλλάζει τελικά την μορφολογική τους παρουσία.

Ο σχετικός άνοιχτός χρωματισμός αυτού του τύπου δεν είναι αποτέλεσμα τοπικού αποχρωματισμού. Η γεωγραφική διαφοροποίηση των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων του πληθυσμού που περιβάλλει αυτόν τον τύπο, δείχνει, ότι οι τύποι πιο σκοτεινού χρωματισμού έχουν πιο πολύ αρχαία καταγωγή. Παράλληλα ο πιο άνοιχτός χρωματισμός στην περιοχή αυτή συνδυάζεται με μικρότερες διαστάσεις της ρινοσ και του προσώπου (μορφολογικόν ύψος), πράγμα, που δεν συναντούμε στον πληθυσμό που τον περιβάλλει.

Ο χρόνος της έλευσης του «άνοιχτόχρωμου» στοιχείου στην Μακεδονία δεν μπορεί να καθοριστεί μόνο με βάση το υλικό που παρουσιάζουμε. Σύμφωνα όμως με τις παλαιοανθρωπολογικές εργασίες του Λ. Αντζελ «Ο Δουναβικός τύπος» υπάρχει στην Μακεδονία πολύ πριν την εποχή μας. Η έλευση πιο βορεινού στοιχείου (ως προς την Ελλάδα) δεν συνδέεται με τους ρωμανόφωνους, για τους οποίους μερικοί συγγραφείς, όπως ο Άγγλος Φ. Τόζερ, γράφουν, ότι ήλθαν στην Ελλάδα τον 10ον αιώνα. Ό,τι αφορά τον μεσαίωνα, μπορεί κανείς να πει ότι αυτό το στοιχείο σ' αυτή την εποχή γίνεται πιο εμφανές, και όπως φαίνεται ανθρωπολογικά είχε πολλά κοινά γνωρίσματα με το στοιχείο της Προμεσαιωνικής εποχής. Άλλοι συγγραφείς πάλι, έχουν την γνώμη, ότι οι Βλάχοι είναι θρακικής καταγωγής.

Η περίοδος από τον 4ο ως τον 2ο αιώνα π.Χ. ήταν περίοδος μετακινήσεως και κυριαρχίας στη Νότιο Ευρώπη Κελτικών φυλών. Τελευταίες αρχαιολογικές ανασκαφές στη Βουλγαρία δείχνουν ότι

Κέλτες από την Ήπειρωτική Ελλάδα μετακινήθηκαν προς τα εκεί. Σύμφωνα με τον μεγάλο εθνογράφο Σαφάρικ, η λέξη «βαλάχ» χρησιμοποιούνταν για να δηλώσει στην αρχή φυλές μόνο κελτικής καταγωγής. Υπάρχει επίσης η γνώμη του σοβιετικού εθνογράφου Σ. Π. Τολστόφ, που λέει ότι οι κελτικές γλώσσες μετατράπηκαν σε ρωμανικές.¹

«Αυτή η νομοτέλεια, γράφει ο Τολστόφ, δεν είναι τυχαία. Αναμφισβήτητα αυτή καθορίζεται από σημαντική συγγένεια. Στη διάρθρωση και το υλικό των κελτικών γλωσσών με τις γλώσσες της Ιταλικής χερσονήσου, που δεν επέτρεπε την μακρόχρονη κατάσταση διγλωσσίας που δημιουργήθηκε στις συνθήκες της ρωμαϊκής κυριαρχίας».

Παρουσιάζοντας τη θέση αυτή δεν σημαίνει, ότι την άσπαζόμαστε τουλάχιστον, στις συνθήκες της Ελλάδας της εποχής εκείνης, αλλά ούτε και το σημερινό στάδιο των γνώσεών μας επιτρέπει να την απορρίψουμε ολότελα. Γιατί κι' αν υποθέσουμε ότι ένα μέρος των Βλάχων της Μακεδονίας, που πιθανόν να εκφράζετο σε κάποια κελτική διάλεκτο, έλληνοποιήθηκε, «στις συνθήκες της ρωμαϊκής κυριαρχίας» υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για να «ρωμανοποιηθεί». Είναι γνωστό ότι οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν κατοίκους της Βαλκανικής, και της Πίνδου, σαν λεγεωνάριους για την διαφύλαξη των όρεινων δρόμων και κόμβων.² Οι συνθήκες τους επέβαλαν, εκτός από ελληνικά, να ξέρουν και λατινικά, την επίσημη γλώσσα του κράτους. Γι' αυτό το λόγο δεν πρέπει κατηγορηματικά να διαβεβαιώνει κανείς, ότι πουθενά και ποτέ η ελληνική γλώσσα δεν υποχώρησε μπροστά στη λατινική.

Τα δεδομένα της ανθρωπολογίας, αρχαιολογίας, ιστορίας και γλωσσολογίας μας αναγκάζουν να παραδεχθούμε, ότι η βλαχική επίδραση στην Ελλάδα προηγείται της σλαυικής και όχι το αντίθετο, όπως βεβαιώνουν μερικοί ιστορικοί, σαν τον Τόζερ κ.ά. (Πολλοί Βλάχοι του

1. Σ. Π. Τολστόφ: Νάρτσι ι Βόλχι να Ντουνάγιε. Σοβιέτσκγια Εθνογράφια Νο 2, 1948, σ. 35.

2. Κόλια. «Ιστορική γεωγραφία του Ελληνικού χωριού». Αθήναι, 1948, σ. 99.

Μπούφι και τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας, πού ἄρχισαν νά μιᾶνε σλαυικά ἢ ἀπλῶς ἢ γλώσσα τους δέχτηκε τήν ἐπίδραση τῆς σλαυικῆς ὅπως στά χωριά τοῦ Καϊμακτσαλάν παραδέχονται ὅτι οἱ πρόγονοί τους μιλοῦσαν παλαιά μόνο βλάχικα. Για τούς σλαυόφωνους θά μιλήσουμε σέ ἄλλο ἄρθρο εἰδικά).

Τά ἀνθρωπολογικά δεδομένα σέ μεγάλο βαθμό ἐπιβεβαιώνουν αὐτή τήν ἐπίδραση. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι μέ τόν ὄρο βλάχικη ἐπίδραση ἐννοοῦμε τήν ἐπίδραση κεντροευρωπαϊκοῦ ἀνθρωπολογικοῦ στοιχείου πού παρατηρεῖται στήν Ἑλλάδα πολὺ πρὶν τήν ἐποχή μας. Αὐτή ἡ ἐπίδραση, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἐμφανῆς κατὰ πρῶτον λόγο στους Ἑλληνες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καί στά βλαχικά χωριά τῆς Σαμαρίνας, Ἀβδέλλας, Περιβόλι, Γραμμούστας, Ἀετομηλίτσας καί μερικῶν ἄλλων. Τά δεδομένα τῆς ἀνθρωπολογίας πλήρως ἐπιβεβαιώνουν ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας ἔχουν τήν καταγωγή τους ἀπό τούς Βλάχους τῆς Δυτικῆς.

Πάντως οἱ Βλάχοι τῶν Ζαγοριῶν, Δωδώνης καί ἄλλων χωριῶν τῆς Ἠπείρου «φυσιογνωμικά» διαφέρουν ἀπό τούς ὑπόλοιπους Βλάχους. Αὐτοὶ εἶναι πιὸ κοντὰ στό ἠπειρωτικό (δειναρικό) τύπο, ὅπως ἀναφέραμε. Αὐτὸ τὸ γένος ἀκόμα μιὰ φορά ἐπιβεβαιώνει τήν ἀρχή, ὅτι ἡ γλώσσα καί ὁ φυλετικός τύπος δὲν συνταυτίζονται πάντοτε. Ἡ γεωγραφικὴ διαφοροποίηση τῶν γνωρισμάτων δείχνει τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ τύπου τῶν Βλάχων. Δύσκολα διακρίνονται ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ, πού τούς περιβάλλει. Ὁμως καί στά μέρη πού ἀναφαίνεται τὸ κεντροευρωπαϊκὸ στοιχεῖο τὸ εἰδικὸ βάρος ποτὲ δὲν ξεπερνᾷ τὰ 30% (Οἱ μικτοὶ ὀφθαλμοὶ σέ ὁρισμένα μέρη φθάνουν ὡς τὰ 44%).

Τά φιλολογικὰ δεδομένα τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἀκόμα, λένε ὅτι οἱ Πεερραιβοί, πού κατοικοῦσαν σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ ζοῦσαν τὸ καλοκαίρι στὴ Δωδώνη τῆς Ἠπείρου καί τὸν χειμῶνα στὴν πεδιάδα πού διασχίζει ὁ Τιθαρίσειος ποταμὸς — τὴ Θεσσαλία.¹

1. Α. Κεραμόπουλος. «Ὁ Στράβων, οἱ Πεερραιβοὶ καί οἱ Βλάχοι». Φιλοσοφικὴ Ἐπετηρίς, Ἀθῆναι 1953—1954.

Πρὶν 40 χρόνια περίπου οἱ Ἄγγλοι ἀνθρωπολόγοι Χασλὰν καί Μόραντ εἶχαν κάνει μιὰ προσπάθεια νά δώσουν τὴν ἀνθρωπολογικὴ σύνθεση τῆς Μακεδονίας. Σ' ἓνα βαθμὸ τὰ συμπεράσματά μας ἐπιβεβαιώνουν τὶς ἀνθρωπομετρικὲς παρατηρήσεις, τους, ὄχι ὅμως καί τὶς σωματοσκοπικὲς, γιατί οἱ Ἄγγλοι ἐπιστήμονες δὲν ἐχρησιμοποίησαν κλίμακες ἐκείνη τὴν ἐποχὴ.

Σοβαρὲς διαφορὲς παρουσιάζει ἡ ἐργασία μας ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλίας τοῦ Ἀγγλο-ἀμερικανοῦ ἐπιστήμονα Γ. Μάερς («Ποιοὶ ἦσαν οἱ Ἕλληνες», Μπέρκλεϋ, 1930), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει μόνον τὸν κεφαλικὸ δείκτη γι' αὐτὴ τὴν περιοχὴ — 77, καί τὸ ἐξηγεῖ αὐτὸ σὰν «διήθηση» τῶν Βλάχων, καί παντελοῦς ἔλλειψης τῆς ἐπίδρασης τῆς Μεσογειακῆς φυλῆς. Ἡ θέση του αὐτὴ δὲν σηκώνει οὔτε κριτικὴ, γιατί στήν πλειοψηφία τους οἱ «Βλάχοι» ἀνήκουν στὶς «Μεσογειακὲς φυλές» καί ὁ κεφαλικὸς δείκτης τῶν Βλάχων δὲν εἶναι μικρότερος τῶν Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλίας.

Σέ ὁρισμένη βιβλιογραφία περὶ Βλάχων ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἦρθαν οἱ πρόγονοὶ τους ἀπὸ τὴν Ρουμανία. Τὸ ὕλικό, πού συγκέντρωσε ὁ Σοβιετικὸς ἀνθρωπολόγος Β. Β. Μπουνάκ μεταξὺ τῶν Ρουμάνων καί πού τὸ συγκρίναμε μέ τὸ δικό μας, δὲν ἐπιτρέπει ἓνα τέτοιο συμπέρασμα. Φυσικά, μόνον μ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πού διαθέτουμε δὲν εἶναι δυνατὸ νά ἀρνηθοῦμε τελείως κάθε μετακίνηση ἀπὸ τὴν κατεύθυνση αὐτὴ. Ἡ σύγκριση τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὕλικου δυὸ ἐπαρχιῶν τῆς Ρουμανίας - Ὀλτενίας (Μικρὴ Βλαχία) καί Μουντενίας (Μεγάλη Βλαχία) μέ τούς Βλάχους τῆς Ἑλλάδας, παρουσιάζει ἀρκετὲς διαφορὲς. Οἱ Βλάχοι τῆς Ἑλλάδας εἶναι πιὸ ὑψηλοῦ ἀναστήματος καί πιὸ ἀνοιχτόχρωμου χρωματισμοῦ ἀπὸ τούς Ρουμάνους.

Οἱ Βλάχοι τῆς Μοραβίας, πού ἐμελέτησαν οἱ Σόνκ καί Ἀουγκούστα παρουσιάζουν μερικὲς ποικιλίες ἀνθρωπολογικῶν τύπων πού διακρίνονται ἀπὸ τὸν ἀνθρωπολογισμὸ πού τούς περιβάλλει.

Ἀντιθέτως οἱ Βλάχοι τῆς Ἰστρίας (Κ. Κούν, 1939) εἶναι πολὺ βραχυκέφαλοι, ὑψηλοί, καστανοὶ καί καταχωρίζονται στους δειναρικοὺς τύπους. Γιὰ

τὴν τελειωτικὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων χρειάζον-

ται παραπέρα ἔρευνες στὶς χῶρες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Βαλκανίων.

Συμπεράσματα

Τὸ ὕλικὸ πὺ παραθέσαμε ἐπιτρέπει τὰ παρακάτω συμπεράσματα:

1) Οἱ Βλάχοι τῆς Ἑλλάδας εἶναι στὴν πλειοψηφία τους ἀπόγονοι αὐτόχθονος πληθυσμοῦ. Ἡ ἐπίδραση σ' αὐτοὺς πρὸς «βορεινῶν» τύπων, ὅπως στοὺς Ἑλληνες καὶ τοὺς Σλαβομακεδόνες, παρατηρεῖτο ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ἴσως ἡ ἐπίδραση αὐτὴ νὰ εἶναι Κελτικῆς προέλευσης.

2) Οἱ μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν κατὰ τὸν μεσαῖωνα στὴ Νοτιο-ανατολικὴ Εὐρώπη, ἢ διάδοση τῶν «νεολατινικῶν γλωσσῶν», ὅπως καὶ ἡ ἐπέκταση τῶν Κελτῶν σὲ πρὸς παλαιὰ ἐποχὴ, δὲν εἶχαν καὶ μεγάλη ἐπίδραση στὴν μορφολογικὴ ὄψη τῶν λαῶν αὐτῆς τῆς περιοχῆς.

3) Τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς ἐνὸς μι-

κροῦ ποσοστοῦ «ἀνοιχτόχρωμου» στοιχείου ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς Νοτιο-ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς ἔλευσής του, παραμένει ἀνοιχτό. Μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς, ὅτι στὴν προέλευση αὐτοῦ τοῦ τύπου ἐπέδρασαν οἱ μετακινήσεις τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, οἱ ὁποῖες ἐδυνάμωσαν κατὰ τὸν μεσαῖωνα.

4) Οἱ Βλάχοι τῶν διαφόρων περιοχῶν τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης εἶναι ἀρκετὰ ἑτερογενεῖς, εἶναι ὅμως ἀνθρωπολογικὰ ἀρκετὰ πρὸς πλησίον πρὸς τοὺς τύπους τῶν λαῶν μὲ τοὺς ὁποῖους ζοῦν γειτονικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα (Π.χ. οἱ Βλάχοι τῆς Ἠπείρου καὶ κατὰ ἓνα μικρότερο βαθμὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας).

